

**Моніторинг антикризових заходів
та механізми подолання фінансово-економічної кризи
I півріччя 2009 року**

1. Тенденції в сфері антикризового регулювання в світі	2
1.1. Створення валютних зон	2
1.2. Розширення переліку резервних валют	9
1.3. Окремі події в сфері антикризового регулювання в світі	15
2. Особливості розгортання економічної кризи в Україні	24
2.1. Основні тенденції розвитку економіки	24
2.2. Ситуація в Україні за оцінками вітчизняних та міжнародних організацій, рейтингових агентств	28
3. Прийняті антикризові заходи в Україні та їх оцінка	32
4. Пропозиції до плану національних антикризових заходів	36

1. Тенденції в сфері антикризового регулювання в світі

Загострення фінансово-економічної кризи актуалізувало питання створення та розширення зон домінування окремих валют світу, як механізму протидії поширенню кризових явищ на національні економічні системи.

Глобальна фінансово-економічна криза призвела не лише до ослаблення позицій долара як світової резервної валюти, а й до формування передумов створення полівалютної світової системи. Країни, що сформують на основі власної валюти спільні валютні зони, якісно посилять власний вплив на процеси глобального розвитку та збільшать доходи. Інші країни не зможуть відігравати самостійну економічну роль і залишаться на узбіччі світової фінансової системи.

1.1. Створення валютних зон

Сучасна світова економічна система характеризується наявністю кількох потужних центрів фінансово-економічного розвитку (Північна Америка, Європа, Південно-Східна Азія, зона СНД), що посилює тенденції формування регіональних митних і валютних союзів.

Загалом проблематично комплексно оцінити наслідки формування спільних валютних зон внаслідок значної кількості факторів, вектор впливу яких за певних умов може діаметрально змінюватись.

Водночас багатополарність розвитку світової економіки обумовлює низьку ймовірність впровадження єдиної світової валюти у найближчій перспективі¹.

Найбільш істотною перевагою створення валютного союзу є те, що вигода, яку отримують учасники, є тим більшою, чим більш інтенсивним є торговий обмін в межах союзу².

У той же час, **серед основних недоліків** слід зазначити втрату грошово-кредитної незалежності та зменшення ефективності монетарної

¹ <http://www.rian.ru/economy/20090312/164592167.html>

² Семенов А. Долгая дорога из Ганзы в Маастрихт / А. Семенов // Евро – дитя Манделла? Теория оптимальных валютных зон: Сборник статей: Пер. с англ. – М.: Дело, 2002. – с. 18-62.

політики через неможливість використання обмінного курсу як одного з інструментів. Ефективність обмінного курсу як інструменту монетарної політики обернено пропорційна ступеню диверсифікованості виробничої структури країн-членів та мобільності робочої сили.

В умовах світової фінансово-економічної кризи створення спільних валютних зон країнами, що розвиваються, можна розглядати як засіб зменшення ризиків та послаблення тиску з боку розвинених країн. У той же час, найбільш перспективними спільними валютними зонами можна вважати такі, учасниками яких є близькі за економічним потенціалом країни. За інших умов більш потужні країни-емітенти спільної валюти диверсифікуватимуть макроекономічні ризики, перекладаючи їх на слабкіші країни в межах спільної зони. На думку Президента Казахстану Н. Назарбаєва подібна ситуація спостерігається в країнах ЄС³.

Тенденції до створення спільних валютних зон все більше проглядаються в Латинській Америці, Південно-Східній Азії, на пострадянському просторі, у Північній Америці тощо.

Країни, які зможуть сформувати на основі своєї валюти власну, навіть відносно невелику валютну зону (наприклад, Китай), якісно підвищать свою впливовість і доходи. Країни, які не зможуть цього зробити, стануть периферією своїх успішніших сусідів і або втратять значиму частину свого впливу, або перестануть грати самостійну економічну роль.

Зони впливу російського рубля

З кінця 1999 р. Росія розпочала процес поетапного запровадження спільної валюти на територіях Росії та Білорусі.

Росія прагне стати не лише економічним лідером на пострадянському просторі та у всій Східній Європі, а й утворити економічний союз на основі єдиної російської валюти.

³ <http://www.rian.ru/economy/20090312/164592167.html>

До основних переваг створення рубльової зони для Росії можна віднести мінімізацію транзакційних витрат торгівлі, зниження рівня волатильності експортних доходів, збільшення розмірів банківського сектору завдяки зростанню іноземних зобов'язань у рублях, розвиток ринку термінових контрактів, фінансування рублями дефіциту торговельного балансу.

Серед основних загроз – ймовірні проблеми з втратою контролю за ринком у випадку, коли використання рубля за кордоном за обсягами перевищить його використання у внутрішній економіці.

Створення спільної рубльової зони можна розглядати як підґрунтя для формування євразійського конгломерату, який у перспективі може стати однією з найпотужніших точок росту світової економіки. Ця теза підтверджується багатьма вченими. Зокрема, на думку відомого російського вченого М. Хазіна, «создание рублевой валютной зоны с евразийских позиций на сегодня есть самая главная технологическая задача, которую необходимо решить в рамках распада мирового атлантического кластера разделения труда. Если эта задача не будет решена, то идея евразийской интеграции будет уничтожена в зародыше»⁴.

Питання створення єдиної рубльової зони також зачіпає національні інтереси України. У травні 2009 року російська державна корпорація «Внешэкономбанк» (ВЭБ), яка є основним акціонером українського банку «Промінвестбанк», розпочала підготовку проекту розрахунків між Україною та Росією у національних валютах. За оцінками першого заступника голови правління «Промінвестбанк» В. Юткіна відмова від третіх валют у розрахунках між Україною та Росією дозволить зекономити 12,0-15,0% від обсягу операцій. А з врахуванням того, що «Внешэкономбанк» контролює білоруський „Белвнешэкономбанк”, мова може йти про підтримку промислової кооперації вже між трьома країнами⁵.

⁴ <http://geopolitica.ru/Articles/364/>

⁵ <http://www.rbc.ua/rus/newsline/2009/05/21/546442.shtml>

При цьому слід зазначити, що в умовах від'ємного торговельного балансу України у стосунках з Росією, перехід на розрахунки у російських рублях значно збільшить рівень залежності економіки України від Росії.

Першим кроком до створення рубльової валютної зони, члени якої використовуватимуть рубль як резервну валюту, може бути перехід до експорту сировини, в першу чергу паливно-енергетичних ресурсів (починаючи з нафти і газу) на рублі. Ще в 2007 р. заступник голови «Газпрому», генеральний директор «Газпромекспорту» А.Медведев зазначив, що керівництво «Газпрому» розробляє стратегію переведення експорту газу на рублі, обґрунтовуючи цей крок здешевленням долара.

У лютому 2009 року країни митного союзу ЄврАзЕС (Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан) прийняли рішення про створення спільного антикризового фонду у розмірі 10,0 млрд. дол. США (при цьому, найбільший внесок за Росією – 7,5 млрд. дол. США).

В умовах нестабільності обмінного курсу долару США його альтернативою у межах ЄврАзЕС може стати «євраз» (нова валюта, запропонована для розрахунків Президентом Казахстану Н. Назарбаєвим під час проведення II Астанінського економічного форуму в березні 2009 р.) – власна єдина міждержавна наднаціональна розрахунково-платіжна безготівкова грошова одиниця, курс якої не повинен коливатись під дією світових валют. Запровадження подібної валюти потребує 5-7 років, причому на першому етапі її зможуть використовувати лише країни – члени митного союзу (Казахстан, Росія, Білорусь) – Таджикистану та Киргизії необхідно здійснити ще ряд структурних реформ в національних економіках.⁶

Останнім часом ряд державних діячів заявляють про необхідність використання саме російського рубля в якості розрахункової регіональної валюти країн ЄврАзЕС (серед них президент Білорусі Д.Лукашенко^{7,8},

⁶ http://www.expert.ru/printissues/kazakhstan/2009/10/news_valyta/

⁷ <http://rus.newsru.ua/world/03feb2009/torhy.html>

⁸ <http://www.pravda.ru/news/economics/11-12-2008/295528-0>

заступник голови Комітету Держдуми з питань власності Ю.Медведев⁹). Однак, президент Киргизії Курманбек Бакієв вважає, що зараз рано говорити про рубль як єдину валюту ЄврАзЕС, але припускає таку можливість в перспективі¹⁰.

В лютому 2009 р. питання запровадження єдиної валюти між Російською Федерацією та Білоруссю обговорювалось на зустрічі О.Лукашенка та Д.Медведєва⁷. В травні 2009 р. державним секретарем Союзу Росії та Білорусі П.Бородіним було заявлено про віддалення перспективи введення єдиної валюти між країнами до 2013 року¹¹, а віце-прем'єром Російської Федерації А. Кудрїним заявлено про недоцільність запровадження спільної валюти між Росією і Білоруссю в період економічної кризи¹².

зона Південної Америки

Наприкінці 2008 – на початку 2009 років сім країн Латинської Америки (Куба, Венесуела, Болівія, Нікарагуа, Домініка, Еквадор) домовилися запровадити наднаціональну грошову одиницю «сукре» з метою витискання долара США як розрахункової валюти у даному регіоні¹³. Перспективи створення цієї зони скептично оцінюються фахівцями зважаючи на незначний обсяг їх сукупного ВВП (470,0 млрд. дол. США)¹⁴ та загального товарообігу (менше 50,0 млрд. дол. США).

зона Азійсько-Тихоокеанського регіону

Країни Східної Азії мають найбільші державні заощадження в світі, які дають їм змогу реалізувати перспективні витратомісткі регіональні проекти валютної інтеграції. Загальний обсяг золотовалютних резервів країн цього регіону складає 3,6 млрд. дол. США, при цьому на частку Китаю припадає близько 2 трлн. дол. США, на частку Японії – близько 1 трлн. дол. США.

⁹ <http://www.regions.ru/news/2202475/>

¹⁰ <http://www.rian.ru/economy/20081222/157801723.html>

¹¹ <http://news.liga.net/news/N0917949.html>

¹² <http://www.unian.net/rus/news/news-306890.html>

¹³ <http://www.rg.ru/2009/04/20/valyuta.html>

¹⁴ Без урахування Куби через відсутність достовірних статистичних даних.

У березні 2006 року Азійський банк розвитку прийняв рішення про запровадження азійської валютної одиниці (АСU), яка має об'єднати грошові одиниці 13 країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, у тому числі, Китаю, Японії, Південної Кореї, Тайваню та Гонконгу. В окремих країнах передбачається запровадження АСУ в якості національної валюти, а отже, сам АСУ у перспективі (20-25 років) має перетворитись на аналог євро, об'єднавши означені країни в єдиний економічний простір¹⁵.

зона Північної Америки

У зв'язку з розгортанням світової фінансово-економічної кризи все частіше обговорюється можливість створення спільної валютної зони між США, Канадою та Мексикою на основі валюти «амеро». Вперше цей проект був озвучений у 1999 році Г. Грубелом, але не знайшов підтримки в Канаді (на думку канадських лівоцентристських політиків, такий крок змусив би Канаду пристосовуватися до грошово-кредитної системи США, що пов'язано з втратою контролю за внутрішньою інфляцією та відсотковими ставками)¹⁶.

На сучасному етапі, незважаючи на послаблення позиції долара як світової резервної валюти, США не мають намірів ділитися грошово-кредитним суверенітетом та зацікавлені у подальшому наповненні грошових каналів світової фінансової системи долларом США. При цьому, на думку окремих експертів довгострокові перспективи долара є сумнівними, оскільки ФРС США змушена перейти до прямого таргетування компонентів монетарної бази, що призведе до зростання цін¹⁷. Зростання рівня цін сприятиме розв'язанню проблеми американського бюджетного дефіциту та знеціненню боргу. Водночас, країни, що фіксують курс національної валюти до долара, будуть змушені відмовитись від долара з метою збереження цінової стабільності.

¹⁵ <http://gorod.tomsk.ru/index-1238253088.php>

¹⁶ <http://www.klerk.ru/bank/?137120>

¹⁷ <http://www.klerk.ru/bank/?137120>

зона динару (GCC)

Особливий інтерес з точки зору глобальної регіоналізації та тенденцій формування спільних валютних зон являє еволюція питання створення країнами GCC (ядро ОПЕК) спільного ринку та єдиної валютної зони навколо «динару Перської затоки». Передісторія питання сягає корінням у до кризовий період - 1 січня 2008 року, коли шість країн-членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (GCC) оголосили про створення спільного ринку, який передбачає вільний рух капіталу, свободу пересування робочої сили та рівність економічних можливостей громадян Бахрейну, Катару, Кувейту, Об'єднаних арабських еміратів, Оману та Саудівської Аравії¹⁸. Саміт лідерів країн GCC прийняв рішення про запровадження з 1 січня 2010 року нової міжнародної валюти – «динару затоки (золотого динару)». Метою запровадження нової одиниці є скасування прив'язки валют означених країн до долару США та його витіснення на периферію світової валютно-фінансової системи. З сучасних позицій ці кроки можна розглядати як упереджувальні щодо прогнозованої глобальної економічної кризи.

З розгортанням фінансово-економічної кризи відбулося послаблення долару та крах кількох великих американських банків, що істотно підірвало довіру фінансових кіл до міжнародної валютної системи. У зв'язку з цим за ініціативи представників Саудівської Аравії відбулося переформатування ідеї «золотого динару» на «арабський динар». Водночас, деякі аналітики скептично оцінюють перспективи «арабського динару», що пов'язано з проблемою внутрішньої оборотності та зовнішньої конвертованості¹⁹. Цій валюті не буде притаманна внутрішня оборотність, оскільки всі країни-учасники зони виробляють переважно один продукт – нафту і надають одну послугу – туризм. Більшість товарів та послуг вони імпортують, а отже внутрішньогосподарський обіг між цими країнами є мінімальним і після введення єдиної валюти він істотно не зросте, а введення єдиної валюти лише

¹⁸ <http://live.amorg.ru/?p=2345>

¹⁹ <http://www.polit.ru/author/2008/03/27/valuta.html>

дозволить отримати незначну вигоду у формі зменшення транзакційних витрат. Відносно краща ситуація з зовнішньою конвертованістю «арабського динару», оскільки він буде забезпечений нафтою і може розглядатись як привабливий актив для інвестування.

1.2. Розширення переліку резервних валют

Альтернативою створенню спільних валютних зон у найближчій перспективі може стати розширення переліку резервних валют та заміщення долара США як провідної резервної валюти.

Погіршення перспектив американської економіки та посилення загальної нестабільності мали наслідком здійснення консультацій представників органів грошово-кредитного регулювання Єврозони і Японії щодо можливості жорсткої прив'язки євро і ієни (з коливаннями не більше ніж на 0,5%) як валюти найбільшої економіки Південно-східної Азії. В цьому випадку долар автоматично втратив би роль світової резервної валюти, оскільки світові розрахунки і особливо резерви почали б перетікати в стабільні євро і ієну, масштаб зони використання яких перевищив би масштаб доларової зони.

Цю ідею не вдалося реалізувати через позицію Китаю, який виступив проти визнання ієни як головної валюти Південно-східної Азії (що віддало б Японії довготривалі стратегічні переваги). Але в стратегічній перспективі укладення аналогічного договору з Китаєм (або потрійна угода Єврозони, Китаю і Японії) є можливою і означає катастрофу для США.

США до недавнього часу прагнули до ослаблення долара з метою зниження тягаря державного боргу, а також дефіцитів торговельного балансу і бюджету. Останнім часом цьому прагненню протистояв в першу чергу Китай, для якого ослаблення долара означало б скорочення експортних доходів.

З іншого боку, країни, що підтримували долар в недавньому минулому, прийшли до висновку, що така підтримка позбавляє їх матеріальних ресурсів, оскільки дозволяє США емітувати нові долари для їх закупки.

Позиція Росії

Зазначена невизначеність дає Росії шанс перетворити рубль на світову не резервну, але розрахункову валюту, як це було зроблено в кінці XIX століття. Адже нестабільність ключових валют і неузгодженість між учасниками ринків створює потребу в появі нового, гарантовано стабільного інструменту розрахунку. Міцність рубля дозволяє зробити його таким при відносно невеликих зусиллях на міжнародній арені, що дасть Росії колосальний вплив в глобальному масштабі.

Залучення рубля до обслуговування міжнародних розрахунків об'єктивно підвищить попит на нього і дозволить, принаймні, під час розширення сфери міжнародного звернення рубля, здійснювати його неінфляційну емісію (подібну американською).

Президент Росії Медведєв напередодні саміту G20 у Лондоні (1-2 квітня 2009 р.) озвучив пропозицію щодо реформування світової економічної системи шляхом розширення списку резервних валют, а також створення наднаціональної резервної валюти. Ця пропозиція була підтримана керівництвом центробанку Китаю, лідерами Індії та Бразилії, а також Президентом Казахстану Н. Назарбаєвим. Наднаціональною резервною валютою може виступити квазівалюта Міжнародного валютного фонду SDR (спеціальні права запозичення)²⁰ – штучний розрахунковий платіжний засіб, прив'язаний до кошика валют. Китайським центральним банком запропоновано використовувати SDR при міжнародних розрахунках та встановленні цін на сировинні активи.

Перед початком саміту країн БРІК в Єкатеринбурзі (16 червня) президент Росії Д. Медведєв заявляв про необхідність збільшення обсягів розрахунків в національних валютах та про перспективи запровадження

²⁰ <http://select.by/content/view/1439/701/>

наднаціональної грошової одиниці, оскільки за його словами “нинішній набір резервних валют, в том числі долар, зі своїми функціями не справився”. Однак, в підсумковій декларації саміту лідери країн БРІК обмежились лише словами про те, що “світу потрібна більш диференційована валютна система”²¹.

Позиція США

У відповідь на ці заяви Президент США Б. Обама зазначив, що позиції долара США є вкрай сильними і немає необхідності у створенні нової світової валюти²². Такої ж позиції притримались лідери Великобританії та Франції. В результаті, питання створення єдиної світової валюти на саміті G20 не піднімалося.

При цьому, заяви голови МВФ Д. Стросс-Канна щодо впровадження альтернативної американському долару резервної валюти свідчать про зміну позиції МВФ у цьому питанні. Ще 25 березня 2009 р. Д. Стросс-Канн припускав, що впровадження нових форм міжнародних валютних резервів буде реалізовано на протязі найближчих місяців²³, а вже 16 квітня 2009 р. категорично заперечив щодо можливості впровадження альтернативної валюти відзначивши, що на сьогодні долар є сильнішим, ніж рік тому і в змозі надалі виконувати функцію основної світової валюти²⁴.

З метою підтримки позицій американського долара як світової резервної валюти американський уряд здійснює реальні кроки, направлені на запобігання зниженню попиту на американські казначейські облігації з боку Китаю та подальшому падінню курсу долара. Про це свідчить візит секретаря Казначейства США Т. Гейтнера до Пекіну, який відбувся на початку червня 2009 року. Головною метою візиту було прагнення заспокоїти уряд КНР щодо можливих наслідків розширення бюджетного дефіциту та надто ліберальної монетарної політики США (розкручування інфляції та, як наслідок, послаблення долару та знецінення державних облігацій уряду

²¹ <http://ru.euronews.net/2009/06/16/bric-wants-more-influence/>

²² <http://www.prime-tass.ru/news/show.asp?id=3254&ct=articles>

²³ <http://russian.people.com.cn/31520/6623447.html>

²⁴ <http://www.rian.ru/economy/20090417/168343664.html>

США)²⁵. Занепокоєння уряду КНР має цілком раціональну природу, зважаючи на той факт, що за березневими даними Держказначейства США уряд Китаю володіє облигаціями американського уряду на суму 768,0 млрд. дол. США, але на думку окремих аналітиків, інвестиції Китаю, деноміновані у доларах, становлять вдвічі більшу суму. На думку Т. Гейтнера, китайським активам ніщо не загрожує, оскільки «США мають найглибші і найбільші ліквідні ринки безризикових активів у світі, а бюджетний дефіцит буде зменшений шляхом стримування бюджетних видатків». Також він запропонував міцну підтримку посилення ролі Китаю у міжнародній політиці.

Окремі китайські експерти також не бачать альтернативи долару США найближчим часом, що пов'язано з світовою першістю економіки США за рівнем конкурентоспроможності та інновацій²⁶.

Однак, Китай та Японія в 2008-2009 рр. розпочали здійснення політики укладання двохсторонніх угод-свопів між іншими країнами світу, які передбачають здійснення певного обсягу розрахунків у юанях та ієнах.

Позиція Китаю

Починаючи з грудня 2008 року Народний банк Китаю уклав шість угод щодо валютних свопів, які дозволяють відмовитись у зовнішній торгівлі від долару США та євро. До складу країн, що уклали подібні угоди з Китаєм, увійшли Білорусь (трирічний своп на 20,0 млрд. юанів та 8,0 трлн. білоруських рублів), Південна Корея (180,0 млрд. юанів), Малайзія, Гонконг, Індонезія, країни АСЕАН (10 країн). Остання своп-угода була укладена між Китаєм та Аргентиною на суму 70,0 млрд. юанів (10,0 млрд. дол. США)²⁷. Тривають перемовини Китаю з Бразилією щодо переходу на національні валюту у торговельних стосунках до кінця 2009 р.

²⁵ Geithner tells China its dollar assets are safe / http://www.chinadaily.com.cn/china/2009/06/01/content_7959830.htm

²⁶ <http://economics.unian.net/rus/detail/13196>

²⁷ Бондаренко Д. Китай сам создает мировую валюту

На думку окремих фахівців юань може отримати статус світової резервної валюти до 2020 року, а його частка у світових валютних резервах може перевищити 3,0%²⁸.

В свою чергу, Міністерством фінансів Японії в 2009 р. запропоновано укладення угод-свопів на загальну суму більше ніж 100 млрд. дол. США.

Позиція країн БРІК

Незважаючи на заяви лідерів країн Бразилії, Росії, Індії та Китаю щодо пошуку альтернатив долару США, органи грошового регулювання цих країн активно скуповують долар²⁹. За інформацією агентства Bloomberg з посиланням на дані Асоціації європейського бізнесу валютні резерви зазначених країн за травень зросли на 60 млрд. дол. США (в т.ч. Китаю – на 30 млрд. дол.; Росії - 18,6 (рекорд з липня 2008 р.); Індії - 10 млрд. дол.; Бразилії - 2,8).

Обсяг валютних резервів країн БРІК (не враховуючи золота) становить 2,8 трлн. дол., що складає 42% всіх світових валютних резервів. За думкою голови департаменту валют і боргових інструментів Bank of America - Merrill Lynch Деніела Тененгаузера укріплення національних валют країн БРІК та обвал курсу долара США не вигідне зазначеним країнам, оскільки може призвести до нової хвилі хаосу на ринках капіталів.

В травні 2009 р. індекс курсу долара США відносно валют Бразилії, Індії та Росії знижувався найвищими темпами за останні 24 роки. На думку агентства Bloomberg причина цього – впевненість інвесторів в тому, що глобальна рецесія завершується та пошук ними нових інструментів, більш доходних, ніж долари.

Позиція Казахстану

Нурсултан Назарбаєв запропонував створити спеціальну валюту в рамках ЕврАзЕС (Казахстан, Росія, Білорусія, Киргизія і Таджикистан). Назвати її він запропонував "евразом" або "евразією". За задумом

²⁸ http://www.ukrrudprom.com/digest/Kitay_prodvigaet_yuan.html

²⁹ http://banki.ua/news/?news_id=7788

Назарбаєва, "евразом" зможуть користуватися для розрахунків як державні суб'єкти, так і юридичні і фізичні особи в країнах співтовариства. Назарбаєв також запропонував створити робочу групу для узгодження конкретних питань по введенню "евраза", проте його пропозицію не підтримали інші учасники ЕврАзЕС.

Президент Казахстану неодноразово критикував економічну систему, що склалася в світі, і закликав також до створення світової валюти. На початку лютого він запропонував створити систему наднаціональних валютно-розрахункових одиниць, яка стала б проміжним кроком на шляху до подолання економічної кризи. Цю систему Назарбаєв назвав "транзитализмом".

Пізніше, на думку Назарбаєва, світ неодмінно перейде в "акметализм" - стадію, на якій людство дістане доступ до "світового самозростаючого багатства, заснованого на бездефектній світовій валюті". Нинішню ситуацію в світі Назарбаєв характеризує як "дефекталізм" (від "де-факто світової валюти", під якою, мав на увазі долар).

Позиція України

В умовах фінансово-економічної та політичної кризи в Україні представниками влади не висловлювалась офіційна позиція держави щодо питань зміни світової резервної валюти та створення регіональних спільних валютних зон. У той же час, експертами Російсько-Українського Форуму обґрунтовується доцільність переходу на національні валюти у міжнародних розрахунках між Україною та Росією з метою формування механізмів довгострокового кредитування національних економік та створення єдиної платіжно-розрахункової системи у контексті подолання наслідків глобальної фінансово-економічної кризи та посилення регіональної інтеграції³⁰. Перехід у розрахунках на національні валюти створює підвалини для подальшого приєднання України до рубльової зони, зважаючи на значно потужніший економічний потенціал Російської Федерації.

³⁰ http://uf.org.ua/additional/6315899_programma%20antikriz%20mer.pdf

1.3. Окремі події в сфері антикризового регулювання

Міжнародний економічний форум в Санкт-Петербурзі, 4-6 червня 2009 р.

Основною метою Міжнародного економічного форуму в Санкт-Петербурзі було представлення російських компаній для можливого розширення інвестиційних проектів. За словами міністра економічного розвитку Е. Набіулліної під час форуму було підписано контрактів на декілька мільярдів доларів (в 2008 р. – понад 14 млрд. дол.). Однак, в зв'язку з поширенням економічної кризи питання розширення інвестиційного співробітництва російських компаній неодмінно пов'язувалось із проблематикою реструктуризації боргів.

Серед позитивних рішень щодо започаткування та продовження реалізації проектів було озвучено наступні:

- проект "Газпрому" та Катару про виробництво і постачання зрідженого газу;
- проект "Газпрому" з норвезькою держкомпанією StatoilHydro відносно Штокману;
- спільні проекти "Газпрому" і Нігерії;
- проект "Роснано" та Ізраїлю щодо створення спільного фонду з розвитку нанотехнологій;
- проект "Роснано", "Хімпрому" (Чуваська республіка), Якутської республіканської інвестиційної компанії та групою "ОНЕКСІМ" щодо створення заводу з виробництва сонячних батарей;
- отримання ВАТ "Красная поляна" кредиту ВЕБ на олімпійське будівництво.
- російсько-японський проект щодо експлуатації Єлегестського вугільного родовища;
- проект МТС та Nokia щодо постачання телефонів;
- проект MosCityGroup щодо викупу з державної власності готелю "Будапешт" (100 млн дол.);

- проект "Вімм-Білл-Данн" щодо придбання Georgian Glass & Mineral Waters (видобуток "Боржомі");
- розвиток державно-приватного партнерства в контексті інвестиційних проектів щодо Богучанської ГЕС;
- заява Мінтрансу Росії щодо відкриття 10 проектів нових концесійних угод (зараз фактично реалізується лише два проекти) з рівними правами доступу для іноземних та вітчизняних інвесторів;
- підписання угоди щодо реалізації інвестиційного проекту "Комплексний розвиток Південної Якутії".

В той же час на форумі інтенсивно розповсюджувалась і загальноекономічна риторика, пов'язана із вирішенням проблем подолання кризових явищ, розвитком тенденцій міждержавної інтеграції, розширенням глобального співробітництва, удосконаленням діяльності світових та національних фінансових регуляторів, початок чому поклав виступ Президента Російської Федерації Д.Мєдведева. Зокрема, Д.Мєдведєвим було відмічено наступне:

- немає жодних підстав вважати, що криза досягла свого "дна", точки абсолютного падіння;
- причинами кризи стали:
 - концентрація в одній частині світу (в США) центру споживання (який фінансувався за рахунок дефіциту бюджету та нагромадження боргів);
 - застосування в якості резервної валюти ослабленого долара США;
 - переважання одної системи оцінки активів та ризиків;
- подолання кризових явищ повинно відбуватись в наступних напрямках:
 - запровадження нових міжнародних інститутів фінансового регулювання;
 - удосконалення регулювання міжнародних ринків капіталів;

- запровадження нової міжнародної валюти або системи резервних валют.

За словам Д. Медведєва, стабільність валютної системи визначають резервні валюти. Наявність в Європі євро багато в чому пом'якшила кризові явища в цій зоні, тому абсолютно об'єктивною виглядає тенденція до створення і інших резервних валют в Південно-Східній Азії, в Латинській Америці. На просторі СНД резервною валютою міг би виступити російський рубль. В результаті стануться зміни у відносній силі валют, в підвищенні ролі спеціальних валютних інструментів, таких як спеціальні права запозичення МВФ.

В результаті нинішньої кризи зміняться лідери економічного розвитку, моделі поведінки в економічній сфері, моделі функціонування самих економічних ринків. А новим моделям, які будуть створені, ще доведеться пройти випробування на міцність і довести свою ефективність.

За словам Д. Медведєва, стабільність валютної системи визначають резервні валюти. Наявність в Європі євро багато в чому пом'якшила кризові явища в цій зоні, тому абсолютно об'єктивною виглядає тенденція до створення і інших резервних валют в Південно-Східній Азії, в Латинській Америці. На просторі СНД резервною валютою міг би виступити російський рубль. В результаті стануться зміни у відносній силі валют, в підвищенні ролі спеціальних валютних інструментів, таких як спеціальні права запозичення МВФ.

Окремим групами питань, що обговорювалися на форумі були³¹ :

- антикризові програми: масштаб та межі державних інтервенцій;
- Росія – ЄС: захист інвестицій без протекційних рішень;
- Росія – США: розвиток економічного співробітництва як основи розбудови взаємовідносин між двома країнами, перспективи зони вільної торгівлі між Росією та США, роль ділових кіл в нормалізації російсько-американських взаємовідносин;
- СНД – простір для співробітництва;

- роль енергоресурсів в світі, структура і прогнози зростання попиту;
- підвищення продуктивності в Росії;
- відновлення довіри до капіталу;
- розвиток сучасних логістичних систем.

Саміт Міністрів фінансів країн G8 – 12 червня 2009 р., м. Лече, Італія

В м. Лече не відбулось офіційних заяв. Міжнародними експертами форум в м. Лече оцінюється як підготовка до липневого саміту лідерів G-8.

На саміті обговорювались наступні питання:

- чи потрібні стрес-тести для перевірки стабільності стану європейських банків;
- як регулювати фінансові ринки;
- які напрями посткризового розвитку світової економіки.

За заявою британського міністра Алістера Дарлінга криза далека до завершення. З цим згідний Світовий банк: за його прогнозами в цьому році світова економіка скоротиться на 3% (прогноз МВФ: на 2009р . – спад 2,5%, на 2010 – зростання 1%³²).

Саміт Шанхайської організації співробітництва - 16 червня 2009 р., м. Єкатеринбург, Росія.

Президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв запропонував країнам Шанхайської організації співпраці (ШОС) ввести єдину наднаціональну розрахункову одиницю.

На думку Назарбаєва, дана розрахункова одиниця, з прив'язкою до корзини основних національних валют, могла б використовуватися в торговельно-економічних розрахунках між країнами ШОС.

При цьому помічник президента Росії Аркадій Дворковіч заявив, що говорити про створення єдиної наднаціональної валюти в рамках ШОС доки

³² <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/index.htm>

передчасно. Дворковіч також відзначив, що в країнах ШОС на сьогоднішній момент дуже різняться характер і структура економік.

Під час пленарного засідання голова КНР Ху Цзіньтао повідомив про надання Шанхайській організації співпраці кредиту у розмірі 10 млрд. дол. з метою організації роботи щодо стабілізації економічної ситуації на просторі ШОС.

ШОС була створена в 2001 р. Росією, Китаєм, Казахстаном, Киргизією, Таджикистаном і Узбекистаном. Країнами-спостерігачами є Індія, Іран, Монголія і Пакистан.

Основними напрямками роботи ШОС є економічне співробітництво і протидія сепаратизму і тероризму в регіоні.

Публікація оновленої Програми антикризових заходів Уряду Російської Федерації – 19 червня 2009 р.

Програма антикризових заходів Уряду Російської Федерації була представлена в Державній Думі В.Путіним ще 6 квітня, оновлений варіант цієї програми було розміщено на урядовому сайті 19 червня.

Урядом Російської Федерації в антикризовій програмі заявлено про „використання всіх наявних інструментів економічної і соціальної політики в цілях підтримки громадян і недопущення руйнівних процесів в соціальній сфері і в економіці країни, забезпечуючи одночасно з цим вирішення стратегічних завдань соціально-економічного розвитку”.

Заявлено про здійснення діяльності виходячи з таких пріоритетів.

Перший пріоритет - виконання в повному об'ємі соціальних зобов'язань держави перед населенням і розвиток людського потенціалу.

Другий пріоритет - збереження і розвиток промислового і технологічного потенціалу для майбутнього зростання.

Третій пріоритет - активізація внутрішнього попиту на російські товари як основи для відновлення економічного зростання. Уряд Російської

Федерації зробіть зусилля, аби компенсувати стискування ринків, ослабити залежність від зовнішніх чинників, максимально

Четвертий пріоритет - стимулювання інновацій і структурна перебудова економіки.

П'ятий пріоритет - створення сприятливих умов для економічного підйому за рахунок вдосконалення найважливіших ринкових інститутів, зняття бар'єрів для підприємницької діяльності.

Шостий пріоритет - формування потужної фінансової системи як надійної основи для розвитку національної економіки.

Сьомий пріоритет - забезпечення макроекономічної стабільності, збереження довіри російських і іноземних інвесторів.

Виходячи із зазначених пріоритетів в антикризовій програмі міститься 6 структурних блоків:

- забезпечення виконання соціальних зобов'язань та розвиток людського потенціалу;
- активізація внутрішнього попиту та інновацій, розвиток промислового і технологічного потенціалу;
- удосконалення ринкових інститутів і зняття необґрунтованих бар'єрів для підприємницької діяльності;
- формування потужної фінансової системи;
- забезпечення макроекономічної стабільності;
- реалізація антикризових заходів на регіональному рівні.

Завершується програма таблицею конкретних заходів, структурованих згідно окремих блоків антикризової програми загальним обсягом понад 2,2 трлн. рублів на 2009 рік. Таблиця заходів складає 16 сторінок з 30 сторінок програми.

Із загального обсягу фінансування антикризових заходів 696 млрд. руб. припадає на заходи щодо посилення соціального захисту населення.

Передбачається виділення 675 млрд. рублів на збереження та підвищення промислового та технологічного потенціалу (фактично йде мова про державну підтримку трьохсот системних підприємств), в т.ч.:

- загальна підтримка – 302 млрд. руб., з них:
 - заходи податкового стимулювання – 296 млрд. руб., зокрема
 - зниження ставки податку на прибуток – 282 млрд. руб.;
 - введення 30% амортизаційної премії – 5,6 млрд. руб.;
- підтримка окремих галузей економіки – 373 млрд. руб., з них:
 - сфера АПК – 63 млрд. руб.;
 - автомобілебудування – 90 млрд. руб.;
 - транспорт – 150 млрд. руб.;
 - сфера ВПК – 70 млрд. руб.

Зважаючи на той факт, що більшість з означених трьохсот підприємств має великий зовнішній борг, кошти державного бюджету підуть на фінансування зовнішніх зобов'язань підприємств. Означені внутрішні макроекономічні тенденції та погіршення зовнішньої економічної кон'юнктури стали основою для песимістичних висновків міністра фінансів РФ О. Кудріна стосовно перспектив розвитку економіки Росії. Він зазначив, що зовнішньоекономічні умови для Росії можуть залишатись несприятливими протягом 10-50 років, а вихід з економічної кризи буде повільнішим, ніж у 1999-2000 роках.

На підвищення стійкості фінансової системи передбачено 495 млрд., які в повному обсязі передбачається використати на рекапіталізацію банків (в т.ч. шляхом виділення субординованих кредитів).

Також передбачено 300 млрд. руб. на регіональні антикризові програми.

Саміт країн БРІК – 16 червня 2009 р., м. Єкатеринбург, Росія

У форматі БРІК зустрілися керівники чотирьох країн — Президент Бразилії Луїс Лула та Силва, російський Президент Дмитро Медведєв, Прем'єр-міністр Індії Манмохан Сингх і Голова КНР Ху Цзіньтао

і обговорили найважливіші питання, що стоять сьогодні перед світовою спільнотою³³.

В центрі уваги лідерів світових держав були питання взаємодії з метою спільної боротьби з наслідками глобальної фінансово-економічної кризи. Президенти говорили про реформу міжнародних фінансових інститутів, про нову світову фінансову архітектуру, про те, які заходи необхідні для поліпшення міжнародної торгівлі і інвестиційного клімату, про продовольчу безпеку (цій темі було приділено особливу увагу).

У підсумковій заяві сказано: «Розвинені країни та країни, що розвиваються, повинні вирішувати проблеми продовольчої безпеки і відповідністю з принципом загальної та, одночасно, диференційованої відповідальності. Розвинені країни повинні надавати фінансову і технологічну підтримку країнам, що розвиваються, в сфері виробництва продуктів харчування. Країни БРІК вітають відповідні ініціативи ООН та її спеціалізованих підрозділів. Країни БРІК підтверджують свою рішучість внести вклад до подолання глобальної продовольчої кризи».

Учасники запропонували комплекс заходів, направлених на вирішення проблем продовольчої безпеки.

Обговорювалися на саміті і питання енергоефективності, зміцнення координації і співпраці держав в енергетичній сфері.

Одним з найважливіших результатів зустрічі стало те, що її учасники домовилися про кроки щодо подальшого розвитку послідовного, активного, прагматичного, відкритого і транспарентного діалогу і співпраці між країнами. Як сказано в спільній заяві, «діалог і співпраця країн БРІК служать не лише загальним інтересам країн з ринками, що формуються та країн, що розвиваються, але і будівництву гармонійного світу, в якому були б забезпечені міцний мир та загальне процвітання».

³³ <http://www.oblgazeta.ru/home.htm?st=10-1.sat&dt=18.06.2009>

Результатом саміту стали дві спільні заяви лідерів країн БРІК. Перше стосується загальних питань, друге присвячене глобальній продовольчій безпеці.

Найгострішим обіцяло стати питання про долар. Перед початком саміту БРІК президент Росії Дмитро Медведєв заявив про необхідність збільшення долі розрахунків в національних валютах і про перспективи введення наднаціональної грошової одиниці, оскільки, за його словами, “нинішній набір резервних валют, у тому числі долар, зі своїми функціями не впорався”.

Але в підсумковій декларації лідери країн БРІК обмежились словами про те, що “світу потрібна більш диверсифікована валютна система”. “Четвірці” важко домовитися – оскільки Китай, з валютними резервами на суму в 2 трлн. доларів, навряд чи готовий розлучитися з “зеленим квитком”

Всі чекали, що саміт країн БРІК стане початком великого геополітичного струсу ХХІ століття", - відзначає журнал Ерік ле Буше³⁴. Головним питанням повинен був стати долар, проте про долар в підсумковому комюніке не було сказано ні слова. "Незграбність росіян, що дуже квапляться, і передчасність пропозицій (враховуючи, що жодна валюта БРІК не є конвертованою) підсилили глибинні економічні і стратегічні розбіжності", підкреслює видання.

Для Індії і Бразилії пріоритет - зберегти свою економіку, залучити інвестиції і технології і не сваритися з Вашингтоном. Для Китаю на першому місці також стоять двосторонні стосунки з адміністрацією Б.Обами. "Лише росіяни мислять в імперських термінах і виголошують уїдливі промови, але ця стара країна, де тривалість життя скорочується, а економіка не диверсифікується, насправді незаслужено виявилася поряд з трьома іншими країнами", - заявлено в видінні Ерік ле Буше.

³⁴ <http://newsland.ru/News/Detail/id/377407/>

2. Особливості розгортання економічної кризи в Україні

Тенденції економічних процесів в Україні розвиваються аналогічно світовим тенденціям розгортання кризи. В той же час існують певні національні особливості, як в площині передумов, так і в результатах розгортання кризових явищ.

Слід констатувати, що проблеми розвитку національної економіки пов'язані з неефективною системою її державного регулювання:

- неузгодженість дій влади, непослідовність здійснюваної нею макроекономічної політики та відсутність системної антикризової політики; незбалансована бюджетна та соціальна політика, непрозорість грошово-кредитних механізмів регулювання економічної кон'юнктури; безсистемна інвестиційна політика держави;

- відсутність функціональної єдності та посилена політизація органів державної влади; перманентна політична нестабільність; високий рівень корупції; неефективна судова система;

- нерозвиненість інститутів громадянського суспільства та механізмів їх взаємодії з органами державної влади.

Економічні, соціальні та політичні умови розвитку України характеризується комплексним колапсом взаємовідносин, розвалом системи державної влади та системи управління економікою.

Як наслідок, нестабільність світової фінансової системи призвела до повномасштабних кризових явищ в економіці України.

2.1. Основні тенденції розвитку економіки

Стан економіки України у першому півріччі 2009 р. характеризується посиленням негативних тенденцій падіння обсягів виробництва та доходів населення, зростанням рівня інфляції та безробіття, скороченням заощаджень в банківській системі, що призвело до поглиблення макроекономічних структурних диспропорцій та подальшої ескалації нестабільності. Показники

економічної динаміки України в 2009 р. є найгіршими серед країн СНД³⁵.

Серед основних тенденцій української економіки слід відмітити наступне:

- за підсумками I кварталу 2009 р. скорочення ВВП становило 20,3% відносно аналогічного кварталу минулого року. З боку виробництва найбільше постраждали переробна промисловість та будівництво – скорочення доданої вартості становило 36,5% та 54,1% відповідно. З боку попиту – найсуттєвіше скоротились інвестиційні витрати (на 48,7%) та споживчі витрати населення (на 11,6%);
- продовжується скорочення обсягів промислового виробництва: в цілому за підсумками січня-травня 2009 р. – на 31,9%, в т.ч. в машинобудуванні – на 53,6%, металургії – на 43,7%, хімічній та нафтохімічній промисловості – на 35,8%, промисловості будівельних матеріалів – на 49,1%);
- згортається інвестиційна діяльність: обсяг інвестицій в основний капітал за січень-березень 2009р. скоротився на 39,5%, а обсяг будівельно-монтажних робіт, виконаних за січень-травень 2009 р., становив лише 44,2% відносно відповідного періоду минулого року;
- продовжує погіршуватись інфляційна динаміка: індекс споживчих цін з 5 місяців з початку року зріс на 7,4%, що у річному обчисленні (відносно відповідного періоду минулого року) становить 118,2%;
- внаслідок валютної кризи знецінились заощадження населення, а відсоткові ставки за депозитами не покривають ні девальваційних, ні інфляційних втрат: девальвація офіційного курсу гривні протягом вересня-грудня 2008 р. – становила 59%, при тому що середньозважена ставка за депозитами домашніх господарств в 2008 р. становила лише 9,8%, а в січні-квітні 2009 р. – 13,5%;
- незначні покращення в сфері залучення вкладів до банківської системи в квітні-травні 2009 р. не дають надії щодо можливого відновлення

³⁵ <http://www.cisstat.com/rus/macro02.htm>

найближчим часом рівня загальних заощаджень принаймні на рівні початку року: станом на 01.06.2009 р. депозити фізичних осіб становили 193,8 млрд. грн., або 89,9% відносно початку року; депозити юридичних осіб - 119,2 млрд. грн. та або 83,8% відповідно. Зменшення обсягів депозитів пов'язане як із зниженням довіри до банків, так і з зменшенням доходів населення. За таких умов населення починає витратити значну частку заощаджень на поточне споживання, а також на виконання взятих раніше зобов'язань (у т.ч. за кредитами);

- закріпилась тенденція до скорочення реальної середньої заробітної плати найманих працівників, рівень якої у січні-квітні 2009 р. був меншим на 10,8% за рівень відповідного періоду минулого року³⁶;
- внаслідок падіння курсу національної валюти та зниження довіри до неї підвищується рівень доларизації національної економіки (частка валютних депозитів в структурі заощаджень банківської системи зросла з 23% за підсумками 2007 р. до 45% за підсумками квітня 2009 р.);
- розгортання світової економічної кризи та підвищення рівня нестабільності обмінного курсу гривні спричинили істотне скорочення обсягів зовнішньої торгівлі України, що супроводжується негативними змінами в її структурі: протягом січня-квітня 2009 року експорт товарів та послуг скоротився на 36,6% (до 15,6 млрд. дол. США), а імпорт – на 46,7% (до 16,7 млрд. дол. США) порівняно з відповідним періодом минулого року (при цьому експорт товарів до Російської Федерації, що представлений більш високотехнологічними товарами, скоротився ще суттєвіше – на 45,9%);
- зростає збитковість підприємств: за підсумками 2008 року збитки підприємств зросли в 1,8 разу та склали 8,6% ВВП, а в січні-квітні

³⁶ задля штучного прикрашання економічних реалій Уряд встановив незмінним прожитковий мінімум для працездатних осіб на рівні 669 грн., що лише на 3,1% перевищує рівень 2008 р.

2009 р. рівень збитків вже становив 260% відносно аналогічного періоду минулого року;

- зріс рівень безробіття (станом на 01.05.2009р. зареєстровано 736,3 тис. безробітних, відносно осіб працездатного віку це становить 2,6%, тоді як в середньому за 2008 р. цей показник становив – 2,1%);
- загострились проблеми в сфері державних фінансів (за 5 місяців 2009 р. доходи загального фонду державного бюджету становили лише 88% відносно обсягів відповідного періоду минулого року, в т.ч. податкових надходжень – 85,3%, за поточних тенденцій річний дефіцит бюджету може збільшитись на 41% та становити 45 млрд. грн., не враховуючи 44 млрд. грн., передбачених на рекапіталізацію банківської системи);
- високий рівень зовнішнього корпоративного боргу посилює загрози суверенного дефолту України, особливо в умовах виконання державою ролі „кредитора останньої інстанції” для системоутворюючих суб’єктів економіки (за підсумками I кварталу зовнішній борг України становить 101,0 млрд. дол. США, з якого близько 75% припадає на корпоративний борг; рівень зовнішнього боргу складає близько 80% ВВП, при тому, що за оцінками ДУ „ІЕП НАНУ” максимально можливим його рівнем для умов економіки України є 35%³⁷).

Поширення світової фінансової кризи на економіку України, звуження ринків збуту для національних експортерів, девальвація гривні та масова втеча капіталу порушили нормальний хід інвестиційного процесу. Скорочення інвестицій, що в IV кварталі 2008 досягло 11,4%, а в I кварталі 2009 р. 39,5% у свою чергу, стало чинником зниження внутрішнього попиту та зменшення потенціалу для нарощування рівня виробництва у майбутньому.

Поглиблення економічної та фінансової кризи в Україні також супроводжується відтоком капіталів з національної економіки. Згідно з інформацією ДПАУ, у 2008 році з використанням схем, пов'язаних з

³⁷ Вахненко Т.П. Зовнішні боргові зобов'язання у системі світових фінансово-економічних відносин. – К.: Фенікс, 2006. – 536 с. - с. 100-102.

розрахунками за імпорт продукції без її ввезення із закордону, перераховано за кордон 2700 млн. дол. США, за механізмами повернення портфельних та прямих інвестицій - 4600 млн. дол. США.

Обсяг експорту капіталів з України, лєвова частка з якого припадає на валютні операції фінансових установ, за підсумками 2008 року становив майже 18 млрд. дол. США (таблиця 1). В I кварталі 2009 р. тенденції експорту капіталів продовжились: його обсяг становив 6,9 млрд. дол. США, що на 25% менше ніж в IV кварталі 2008 р., однак в 2,5 рази перевищує обсяги відповідного кварталу 2008 року.

Таблиця 1

Експорт капіталу з України

млн. дол. США

№ з/п	Показники відтоку капіталу	Оцінка каналу експорту	Обсяг експорту капіталу			
			2008 рік	I кв. 2008 року	IV кв. 2008 року	I кв. 2009 року
1	- прямі інвестиції з України	легальний	1010	166	96	16
2	- портфельні інвестиції у вітчизняні цінні папери (погашено облігацій більше, ніж залучено)	легальний	1292	0	970	436
3	- кредити короткострокові (вітчизняними банками погашено іноземних кредитів більше, ніж отримано)	легальний	1559	36	2755	2248
4	- приріст готівкової валюти поза банківською системою	напівлегальний	12900	2050	5100	4100
5	- операції з цінними паперами та зворотній викуп акцій	нелегальний	1046	504	230	139
6	ВСЬОГО		17807	2756	9151	6939

Джерело: дані НБУ

Отже, економіка України характеризується посиленням негативних тенденцій розгортання кризових явищ, поглибленням макроекономічних структурних диспропорцій, що призводить до подальшої ескалації нестабільності.

2.2. Ситуація в Україні за оцінками вітчизняних та міжнародних організацій, рейтингових агентств

Тривала динаміка погіршення соціально-економічної ситуації змусила науковців, міжнародних та вітчизняних експертів погіршити прогноз макроекономічних показників на 2009 рік (таблиця 2).

Таблиця 2

Прогноз макроекономічних показників на 2009 рік

Показник	Закладено в проекті державного бюджету на 2009 рік	ІЕП НАНУ ³⁸	Світовий банк ³⁹	МВФ ⁴⁰
ВВП, у % до попереднього року	100,4	85,0-87,5	96,0	92,0
Інфляція, у % до грудня попереднього року	109,5	116,3-118,5	113,6	16,8

При цьому слід зазначити, що нереальні макроекономічні показники, закладені у проекті державного бюджету України на 2009 рік, залишаються непереглянутими та істотно ускладнюють завдання подолання наслідків економічної кризи в Україні.

Більш того, поглиблення кризових явищ у всіх сферах національної економіки спонукало Уряд вдатись до часткового приховування реальних тенденцій шляхом **звуження переліку статистичних показників, що в багатьох країнах світу підлягають щомісячному моніторингу** (у цьому контексті цікавим є приклад, наведений багаторічним керівником Федеральної резервної системи США А. Грінспеном у книзі «Епоха потрясений. Проблеми и перспективы мировой финансовой системы»: під час кризи 70-х років урядом країни за сприяння статистичної служби

³⁸ Розгортання фінансово-економічної кризи в Україні у 2009 році: негативні наслідки та засоби їх пом'якшення: Науково аналітична доповідь / за ред. акад. НАН України В.М.Гейця; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України; Ін-т демограф. та соц. дослід. НАН України. – К., 2009. – 160 с.

³⁹ <http://news.liga.net/ukr/news/NU087452.html>

⁴⁰ World Economic Outlook: Crisis and Recovery International Monetary Fund, 2009, (Washington, April).

здійснювалась **щотижнева** оцінка валового національного продукту з метою моніторингу ефективності реалізованих антикризових заходів).

Слід також зазначити, що показники макроекономічної динаміки, що були погоджені Урядом України з МВФ при отриманні першого траншу кредиту «stand-by» суттєво відрізняються від тих, що були закладені при затвердженні Державного бюджету на 2009 рік. Це факт став очевидним після оприлюднення 1 червня 2009 р. меморандуму, укладеного між Україною та МВФ для отримання другого і третього траншів кредиту «stand-by». Зокрема, у розділі меморандуму «Програмні цілі» (Program Objectives) стверджується, що у листопаді минулого року прогнозувалось скорочення реального ВВП в Україні на 2009 рік в обсязі 3,0%, у той час, як при розробці Державного бюджету на 2009 рік було прийнято показник зростання реального ВВП на 0,4%. У тому ж розділі також зазначається, що внаслідок погіршення зовнішніх умов скорочення реального ВВП в Україні у 2009 році може сягнути 8,0%⁴¹.

Зростаючі загрози фінансовій стабільності економіки України констатуються провідними міжнародними рейтинговими агенціями. Зокрема, агенція Moody's знизилася рейтинг України за зобов'язаннями в іноземній та національній валюті з B1 до B2 (прогноз – «негативний»)⁴².

Негативні тенденції української економіки засвідчуються негативним прогнозом за суверенним рейтингом України від Standard&Poor's. Як ми писали раніше, суверенні кредитні рейтинги України по зобов'язаннях в іноземній валюті та національній валютах (таблиця 3) засвідчують підвищення чутливості фінансової сфери до негативних змін комерційних, фінансових та економічних умов⁴³.

Таблиця 3

Суверенні рейтинги за оцінкою Standard&Poor's

Показник	Попередня рейтингова	Поточна рейтингова	Прогноз
----------	----------------------	--------------------	---------

⁴¹ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2009/cr09173.pdf>

⁴² http://v2.moody.com/moodys/cust/research/MDCdocs/12/2007400000607748.asp?doc_id=2007400000607748&frameOfRef=corporate&namedEntity=Rating+Action

⁴³ <http://www.standardandpoors.ru/article.php?pubid=4995&sec=pr>

	оцінка	оцінка (18.03.2009)	
Рейтинг зобов'язань в національній валюті			
- довгостроковий	B+	B-	Негативний
- короткостроковий	B	C	Негативний
Рейтинг зобов'язань в іноземній валюті			
- довгостроковий	B	CCC+	Негативний
- короткостроковий	B	C	Негативний
Оцінка ризиків конвертації валюти	B+	CCC+	...

Динаміка кредитних рейтингів характеризується наявністю поступової тенденції до дефолту України, особливо щодо зобов'язань короткострокового характеру (B-CCC-CC-C-SD-D⁴⁴). В разі дефолту погашення Україною зовнішніх зобов'язань за оцінкою Standard&Poog's становитиме 30-50%.

За оцінками Standard&Poog's, навіть у разі успішної реалізації плану антикризових заходів фінансової стабілізації, відновлення та одужання економіки триватиме не менше двох років.

Нестійкість податково-бюджетної системи і економічної ситуації в країні посилюється недостатністю доступних джерел зовнішнього фінансування бюджету.

Загострення соціальних проблем, поширення кризових явищ у всіх сферах економічної діяльності мало наслідком перегляд умов виконання кредитної програми МВФ в частині дефіциту бюджету, валютно-курсової політики, валюто-обмінних та імпорتنих обмежень. Отримання наступних траншів кредитної програми «stand-by» (15 серпня та 15 листопада 2009 р) вже допускає можливість збільшення дефіциту державного бюджету до 4% ВВП⁴⁵.

⁴⁴ D – дефолт (згідно міжнародної шкали кредитних рейтингів Standard&Poog's).

⁴⁵ <http://www3.pravda.com.ua/news/2009/5/8/94382.htm>

3. Прийняті антикризові заходи в Україні та їх оцінка

У попередньому випуску кризового моніторингу ми аналізували заходи НБУ, спрямовані на стабілізацію валютного ринку. Як було показано, постанови НБУ № 107, 108, 109 з одного боку, сприяли стабілізації обмінного курсу гривні, а з іншого – можуть мати негативні наслідки у коротко – та довгостроковій перспективі у формі різкого зниження цінової конкурентоспроможності українського товарного експорту, зниження довіри іноземних інвесторів до НБУ внаслідок необхідності іноземних банків, що мають дочірні банки в Україні, продавати валюту не лише з метою збільшення капіталу, а й фіксації валютної позиції, що у свою чергу, може призвести до зменшення валютних інвестицій та обсягів кредитування; посилення рівня невизначеності щодо прийняття рішень економічними суб'єктами внаслідок значної волатильності обмінного курсу і невідповідності прогнозів щодо обмінного курсу міжнародних фінансових організацій та НБУ.

Незважаючи на спроби лобіювання крупними комерційними банками з іноземним капіталом скасування цих постанов через МВФ, Голова НБУ В. Стельмах заявив, що не збирається вносити зміни до означених нормативних актів і змусить банки перевести валютні резерви у гривневі⁴⁶. Фактично, це означає, що 10 банків з іноземним капіталом будуть змушені продати власні валютні резерви на суму близько 1,5 млрд. дол. США. З огляду на поточне формування тенденції до послаблення гривні (з 11.06.2009 р.) ймовірність реалізації примусового продажу валютних банківських резервів залишається дуже високою. У такому разі різке зростання доларової пропозиції може посилити курс гривні та зменшити конкурентоспроможність українських експортоорієнтованих підприємств, що негативно позначиться на динаміці ВВП та зайнятості.

З метою полегшення доступу комерційних банків до кредитів НБУ 12 червня була зменшена облікова відсоткова ставка з 12,0% до 11,0%. Але

⁴⁶ http://banki.ua/news/?news_id=8221

такий крок НБУ, зроблений під впливом Ради НБУ та парламенту, навряд чи вплине на стан банківського кредитування через низьку чутливість попиту на кредитні ресурси до їхньої вартості. Деякі фахівці пояснюють цю ситуацію високим рівнем ліквідності у банківському секторі та низьким рівнем довіри до контрагентів, що є ключовим чинником⁴⁷.

Стабілізаційний фонд, покликаний акумулювати фінансові ресурси держави, що мають спрямовуватись на фінансування інвестицій в інфраструктурні проекти з метою подолання наслідків економічної кризи, не виконує свого призначення.

Про відсутність стратегічного бачення напрямів реалізації коштів Стабілізаційного фонду свідчать прийняті урядом Постанова Кабінету Міністрів України № 281 та Розпорядження Кабінету Міністрів України № 358-р, якими передбачено використання коштів Стабілізаційного фонду на виплату заробітної плати шахтарям у обсязі понад 4 млрд. грн.

За даними Держказначейства в січні-квітні 2009 р. за напрямками використання коштів Стабілізаційного фонду було виділено 1,8 млрд. грн., з яких понад 90% - на державну підтримку вугледобувних підприємств (1,6 млрд. грн. - на виплати та погашення заборгованості з заробітної плати шахтарів). Обсяг річного фінансування видатків Стабілізаційного фонду встановлено на рівні 19,7 млрд. грн.

Незважаючи на прийняте Урядом 13 травня поточного року рішення про виділення коштів Стабілізаційного фонду на суму 600 млн. грн. для забезпечення розвитку інфраструктури національної економіки (будівництво 393 інфраструктурних об'єктів)⁴⁸, реалізація даної ініціативи залишається під великим питанням внаслідок ненадійності джерел наповнення Стабілізаційного фонду. За 4 місяці 2009 р. за статтями доходів Стабілізаційного фонду (приватизація, розміщення ОВДП, тимчасові надбавки до ставок ввізного мита) надійшло лише близько 150 млн. грн., що складає менше 1% річної суми видатків Стабілізаційного фонду. Поточне

⁴⁷ <http://www.companion.ua/Articles/Content/?Id=40741&Callback=0>

⁴⁸ <http://www.rbc.ua/rus/newsline/2009/05/13/543025.shtml>

фінансування видатків відбувається за рахунок залишків коштів на єдиному казначейському рахунку.

З метою стимулювання розвитку підприємництва Президент України видав Указ від 22.06.2009 № 466/2009 «Про стимулювання розвитку підприємницької діяльності в умовах світової фінансової кризи». Цим Указом передбачається:

- удосконалення системи оподаткування шляхом спрощення процедури адміністрування та сплати податків, зборів; гармонізації податкового та бухгалтерського обліку; запровадження єдиного соціального внеску⁴⁹;

- вжиття заходів з підтримки експортної діяльності малих та середніх підприємств;

- приведення системи технічного регулювання у відповідність з стандартами СОТ та ЄС та інше.

У той же час, незважаючи на слушне доручення Президента України Раді міністрів АРК і місцевим державним адміністраціям «забезпечувати безумовне додержання вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», це доручення навряд чи буде виконане, оскільки положення означеного закону носять рекомендаційний характер для органів місцевої влади.

Ще одним свідченням безсистемності дій влади є Програма діяльності Кабінету Міністрів України "Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток".

В травні 2009 року повторно внесено на розгляд Верховної Ради України Програму діяльності Кабінету Міністрів України "Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток". Однак вади даної програми залишились. Програма не містить чіткого сценарію дій щодо подолання кризових явищ, як і раніше носить загальний характер, не містить оцінок ризиків внутрішнього та зовнішнього характеру, кількісних

⁴⁹ На необхідності саме такого реформування системи оподаткування нами неодноразово наголошувалось раніше.

параметрів очікуваних результатів, що унеможливило контроль за її виконанням. Програма Кабінету Міністрів України досі залишається неприйнятою Верховною Радою України.

Виноситься на повторне друге читання (станом на 21.05.2009) законопроект „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи” (реєстраційний №3585, ініціатор - Полунєєв Ю.В.), спрямований на вдосконалення законодавства у сфері кредитно-фінансового регулювання, забезпечення стабільного функціонування банківської системи та реалізації ефективних заходів щодо підтримки ліквідності банків України та формування резервів, приведення у відповідність із сучасними реаліями механізму погашення фізичними та юридичними особами заборгованості за іпотечними та іншими кредитами. Законопроектом, зокрема передбачається:

- встановлення обов’язкового продажу протягом не пізніше п’яти днів з дня надходження 50 відсотків обсягу надходжень в іноземній валюті першої групи Класифікатора іноземних валют Національного банку України на користь резидентів (юридичних осіб та фізичних осіб - суб’єктів підприємницької діяльності) через уповноважені банки та уповноважені фінансові установи на міжбанківському валютному ринку України (включаючи надходження на кореспондентські рахунки банків, починаючи з дати набрання чинності цього Закону, які не зараховані на поточні валютні рахунки клієнтів);

- надання права комерційним банкам за погодженням з позичальником у термін до 31 грудня 2009 року проводити реструктуризацію заборгованості за іпотечними кредитами позичальників – фізичних осіб на придбання житлової нерухомості без пониження фінансового класу позичальника, шляхом: надання позичальникам відстрочки сплати суми основного боргу за кредитними договорами на термін не більше двох років, подовження терміну кредитних договорів на строк до десяти років з урахуванням обмежень, що діють в комерційних банках, зміни способу нарахування відсотків;

- введення на 2009-2010 роки мораторію на примусове виселення із житла, в якому проживає або зареєстрована фізична особа – іпотекодавець, у разі якщо відсотки за іпотечним житловим кредитним договором сплачуються своєчасно або з максимальною затримкою до двох місяців, а також документально врегульовано питання реструктуризації боргу, на узгоджених з банком умовах.

Вирішення питання обов'язкового продажу частини валютної виручки експортерами та скорочення терміну її повернення могло б збільшити можливості нарощування міжнародних резервів НБУ та знизити напругу на валютному ринку, яка може виникнути у разі скасування Постанов НБУ № 107 та № 109 на вимогу МВФ та ЄБРР з означених вище причин. Водночас, прийняття рішення про обов'язків продаж частини валютної виручки експортерами та скорочення терміну її повернення суперечить умовам Меморандуму між МВФ та КМУ, зокрема, щодо лібералізації валютного ринку.

4. Пропозиції до плану національних антикризових заходів

Відсутність єдиної антикризової програми дій та послідовності у діях Уряду у зв'язку з прагненням задовольнити вимоги МВФ та отримати черговий транш стабілізаційного кредиту створює вакуум у системі стратегічного планування. Програма національного руху «Нова Україна» містить системне бачення шляхів подолання кризи та стратегії соціально-економічного розвитку України. Основні положення цієї програми враховують світовий досвід подолання кризи і передбачають наступні кроки:

1. Консолідувати зусилля всіх гілок влади на основі загальнонаціонального договору єднання шляхом створення єдиного антикризового центру (на чолі з Президентом України, головою Верховної Ради України та Прем'єр-міністром України) з метою забезпечення реалізації послідовної стабілізаційної політики.

2. Терміново переглянути Державний бюджет України на предмет його відповідності об'єктивним умовам функціонування економіки в 2009 р. та

завданням антикризового регулювання. Внести в установленому порядку зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» передбачивши в ньому :

- забезпечення відповідності показників доходів і видатків Державного бюджету України поточним тенденціям економічного і соціального розвитку України;
- збалансування заходів бюджетно-податкової, монетарної та соціальної політики в контексті забезпечення економічної та соціальної безпеки країни;
- визначення дефіциту Державного бюджету у межах 4% ВВП (з врахуванням коштів на рекапіталізацію банківської системи – 9% ВВП).

3. Переглянути механізм фінансування та діяльності Стабілізаційного фонду, створеного відповідно до Закону України „Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 31.10.2008 № 639-17, щодо:

- орієнтації його діяльності на формування національної інвестиційної системи, спрямованої на кредитування реального сектора економіки та пріоритетні напрями її розвитку, а не на виплату заборгованості по зарплаті шахтарям за рахунок скорочення обсягів фінансування інвестиційних проектів у вугледобувній галузі⁵⁰;
- формування надійних джерел наповнення Стабілізаційного фонду, включення до їх складу коштів міжнародних фінансових організацій;
- обмеження напрямів використання коштів Стабілізаційного фонду пріоритетними напрямами розвитку національної економіки:
 1. технологічна модернізація економіки на засадах енергозбереження та інноваційності;
 2. розбудова транспортної інфраструктури економіки;

⁵⁰ <http://news.finance.ua/ru/~/1/0/all/2009/04/03/156601>

3. реалізація проектів соціальної та економічної інфраструктури в сільській місцевості.

- запровадження системи контролю за цільовим використанням коштів Стабілізаційного фонду шляхом реалізації наступних форм грошової пропозиції:

1. рефінансування під заставу векселів платоспроможних підприємств;
2. співфінансування державних програм на основі форм державно-приватного партнерства;
3. надання державних гарантій під кредитування венчурних інноваційних проектів.

4. Запровадити заходи фіскального стимулювання, спрямовані на розширення внутрішнього попиту та зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання.

Шляхом застосування знижених ставок оподаткування запровадити механізм формування додаткових фінансових ресурсів підприємств у формі податкового кредиту терміном на 5 років.

Забезпечити своєчасне повернення з Державного бюджету України заявлених до відшкодування сум податку на додану вартість, що підтверджені перевірками.

Розробити та подати до Верховної Ради України проект Податкового кодексу, в якому, зокрема, передбачити:

- зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання;
- удосконалення процедур адміністрування платежів (частково, це завдання має на меті розв'язати Указ Президента України від 22.06.2009 № 466/2009);
- забезпечення стабільності податкового законодавства;

- усунення суперечностей в нормах податкового законодавства;
 - запровадження стимулів для модернізації основних фондів шляхом звільнення від оподаткування частини прибутку, що спрямовується на реінвестування та збільшення груп основних фондів із запровадженням відповідної диференційованої шкали норм амортизації;
 - відновлення дії податкових векселів для товарів „критичного імпорту”;
 - диференціацію механізмів оподаткування операцій банківських установ в залежності від видів операцій кредитування;
 - запровадження оподаткування лізингових операцій за прогресивною шкалою в залежності від ставок лізингу;
 - удосконалення системи рентних платежів в сфері надро- та природокористування;
 - підвищення ставок акцизного збору до максимально можливого економічно обґрунтованого рівня (це завдання частково розв’язане за рахунок підвищення ставки акцизу на тютюнові, лікєро-горілчані вироби та дизельне паливо);
 - удосконалення системи місцевих податків;
 - стимулювання довгострокових інвестицій в цінні папери;
 - уніфікацію оподаткування доходів фізичних осіб від однотипних інвестиційних активів (банківські депозити, акції, частки, паї, цінні папери ІСІ, облігації тощо);
 - забезпечення єдиних підходів до оподаткування подібних видів діяльності на фінансовому ринку.
- внести зміни до законодавства з питань оподаткування щодо звільнення від оподаткування податком на прибуток підприємств та податком з доходів фізичних осіб:

- операцій із взаємної конвертації (реінвестування) цінних паперів інститутів спільного інвестування, активи яких перебувають під управлінням однієї компанії з управління активами;

- інвестиційних доходів по операціях з цінними паперами, за умови їх перебування у власності платника податку більш як 366 днів;

- інвестиційних доходів, отриманих по операціях з цінними паперами, у разі їх реінвестування у джерела отримання (до остаточного відчуження інвестиції);

- внести зміни до законодавства з питань оподаткування щодо запровадження єдиної ставки податку з доходів фізичних осіб (5%) до інвестиційних доходів (процентів, дивідендів, інших доходів у вигляді розподіленого прибутку за корпоративними правами, частками участі тощо);

- внести зміни до Закону України „Про оподаткування прибутку підприємств” щодо:

- включення для цілей оподаткування до складу витрат платника податку-інвестора сум сплаченого на користь емітента акцій (корпоративних прав) емісійного доходу, що виникає у разі розміщення цінних паперів за цінами, вище номінальних;

- включення до складу емісійного доходу отриманих емітентом сум перевищення надходжень від повторного розміщення акцій власного випуску над ціною їх зворотного викупу як такого, що відноситься до складу операцій з власним капіталом (пасиви балансу).

- внести зміни до Закону України „Про податок на додану вартість” в частині звільнення від оподаткування діяльності з адміністрування пенсійних фондів;

- внести зміни до Закону України „Про податок з доходів фізичних осіб” щодо удосконалення порядку визначення податкових зобов'язань платників податків, що мають право на отримання податкового кредиту відповідно до задекларованих доходів;

- внести зміни до Закону України „Про податок з доходів фізичних осіб” в частині приведення у відповідність термінів Закону з Законом України „Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)”.

5. З метою удосконалення управління державними фінансами в умовах фінансово-економічної кризи переглянути механізм управління державним боргом:

- розробити концепцію надання державних гарантій із визначенням їх галузевої спрямованості, кількісних лімітів та механізмів розподілу ризиків між державою (гарантом), кредиторами і позичальниками (бенефіціарами державних гарантій);

- запровадити механізми мінімізації втрат бюджетних коштів при управлінні умовними зобов'язаннями уряду та забезпечити їх інтеграцію в систему управління державним боргом України;

- розширити механізми державних запозичень на внутрішньому ринку України шляхом реалізації інструментарію здійснення випуску державних середньострокових облігацій ощадної позики для фізичних осіб;

- реалізувати інструментарій випуску державних облігацій з плаваючою відсотковою ставкою, що враховуватиме темпи річної інфляції;

- скасувати положення ст. 79 і ст. 85 Закону України ”Про Державний бюджет України на 2009 рік” з метою недопущення неконтрольованого нарощування державного боргу;

- здійснювати випуск облігацій внутрішньої позики в межах обсягів, встановлених додатком № 2 Закону України ”Про Державний бюджет України на 2009 рік”;

- реалізувати механізми мінімізації бюджетних втрат в зв'язку із рекапіталізацією банківської системи та зростанням пов'язаних з цим зобов'язань держави перед зовнішніми кредиторами.

6. Удосконалити систему соціальних внесків шляхом запровадження єдиного соціального внеску з диференційованою ставкою (частково, це завдання має на меті розв'язати Указ Президента України від 22.06.2009 № 466/2009). Запровадити зниження ставки єдиного соціального внеску для роботодавців, що збільшують кількість найманих працівників без зниження рівня заробітних плат.

7. З метою удосконалення механізму грошово-кредитного регулювання та посилення ролі НБУ в умовах фінансово-економічної кризи:

- розробити та подати до Верховної Ради України проект Закону України «Про оздоровлення банківської системи України», передбачивши в ньому удосконалення механізмів рекапіталізації комерційних банків;
- удосконалити механізм рефінансування комерційних банків з метою запобігання можливій кризі ліквідності. Розглянути можливість подальшого зниження облікової ставки НБУ (за результатами аналізу діяльності банківської системи в умовах зниженої облікової ставки з 12% до 11% від 15.06.2009) та збільшення терміну рефінансування з метою полегшення доступу комерційних банків до рефінансування та наповнення міжбанківського кредитного ринку;
- посилити контроль за цільовим використанням стабілізаційних кредитів, що надаються комерційним банкам Національним банком України, з метою підвищення ліквідності банківської системи та унеможливлення їх виведення за межі України;
- забезпечити ефективне використання кредитних ресурсів МВФ на основі комплексного моніторингу стану грошово-кредитного ринку та застосування прозорої стратегії валютних інтервенцій;
- удосконалити пруденційний нагляд та ризик-менеджмент в фінансовій сфері, зокрема у банківському нагляді, включаючи кількісні оцінки ризиків та якості управління ними як на рівні індивідуального банку, так і банківської системи в цілому;

- реалізувати комплекс заходів, спрямованих на збалансування та стабілізацію валютного ринку, встановлення економічно обґрунтованого курсу гривні відносно долара США, включаючи, зокрема:
 - *заборону на видачу валютних кредитів юридичним та фізичним особам, крім випадків, пов'язаних з виконанням зовнішньоекономічних контрактів та інших фінансових зобов'язань, термін виконання за якими спливає;*
 - *заборону на придбання валюти за рахунок та за дорученням клієнтів - юридичних осіб, не пов'язаного із забезпеченням термінових зовнішньоекономічних контрактів та зобов'язань, термін виконання за якими спливає;*
 - *заборону на здійснення комерційними банками спекулятивних операцій з іноземною валютою за власний рахунок;*
 - *заборону на здійснення обмінних операцій з готівковою валютою фізичних осіб за курсом, що відхиляється більше як на 5% від обмінного курсу, встановленого за наслідками останньої торгової сесії на валютному ринку;*
 - *скорочення до 90 днів строку розрахунків у іноземній валюті за поставлену експортерами продукцію (крім валютних коштів для реалізації інвестиційних проектів, направлених на впровадження енергозберігаючих заходів);*
 - *обов'язковий продаж іноземної валюти суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, крім зарезервованих валютних коштів, необхідних для виконання зовнішньоекономічних контрактів та інших фінансових зобов'язань, термін виконання за якими спливає;*

- здійснення валютних та гривневих інтервенцій на валютному ринку за курсом, що знаходиться у межах найкращої пропозиції на купівлю та найкращої пропозиції на продаж іноземної валюти, з метою збалансування попиту і пропозиції на валютному ринку та уникнення фінансових втрат від застосування неринкових обмінних курсів;
- провести інвентаризацію іноземних кредитів, отриманих суб'єктами господарської діяльності – резидентами України, з метою підвищення рівня обслуговування корпоративного боргу та попередження випадків дефолту перед іноземними кредиторами;
- вжити заходів, спрямованих на відновлення довіри з боку населення до банківської системи та повернення вилучених депозитних вкладів у банківські установи; посилити систему державних гарантій за депозитними вкладками фізичних осіб;
- внести зміни до порядку здійснення валютних операцій з метою лібералізації руху іноземних фінансових інвестицій в Україну;
- з метою забезпечення виконання комерційними банками зобов'язань перед небанківськими фінансовими установами щодо депозитних договорів та договорів на розрахунково-касове обслуговування:
 - забезпечити контроль за виконанням комерційними банками їх зобов'язань щодо повернення коштів з банківських депозитів на вимогу інститутів спільного інвестування (інвестиційних фондів) та недержавних пенсійних фондів;
 - забезпечити функціонування розрахункових рахунків інститутів спільного інвестування та недержавних пенсійних фондів в умовах обмежень, встановлених тимчасовими адміністраціями НБУ;

- опрацювати можливості щодо встановлення для банків додаткових критеріїв у випадку залучення ними коштів недержавних пенсійних фондів;
- з метою захисту інтересів клієнтів небанківських фінансових установ:
 - запровадити практику залучення представників професійних об'єднань небанківських фінансових установ до діяльності тимчасових адміністрацій комерційних банків;
 - передбачити порядок задоволення вимог до банків від таких інституційних інвесторів, як інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди та страхові компанії, клієнтами яких є фізичні особи, у тій же черговості, що й вимоги фізичних осіб, безпосередніх вкладників та клієнтів банку;
- виключити строкові депозити, відкриті в комерційних банках інститутами спільного інвестування, недержавними пенсійними фондами та іншими інституційними інвесторами в порядку розміщення у банківські активи коштів, переданих в управління, з переліку зобов'язань, які підлягають виконанню лише у разі закінчення строку дії депозитного договору.

8. З метою упередження можливих ризиків неповернення коштів за зовнішніми зобов'язаннями корпоративного сектора, Національному банку України та Кабінету Міністрів України розробити план-графік обслуговування коротко-, середньострокових боргів корпоративним сектором та здійснювати його моніторинг на регулярній основі.

9. Запровадити комплекс заходів, спрямованих на пом'якшення негативних соціальних наслідків економічної кризи:

- активізувати державну політику зайнятості з метою якнайшвидшої адаптації ринку праці до структурних змін, які відбуваються в економіці, розвитку кадрового потенціалу, оптимізації використання

трудового потенціалу регіонів та країни в цілому, стимулювання економічної активності населення;

- стимулювати розвиток соціальної відповідальності бізнесу та поглиблення стосунків державно-приватного партнерства з приводу вирішення важливих для суспільства соціально-економічних проблем.

10. Забезпечити нормативно-правове врегулювання питань діяльності акціонерних товариств, венчурних та інвестиційних фондів, рейтингових агентств в Україні, у тому числі шляхом прийняття змін до законів України "Про цінні папери та фондовий ринок", "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні", "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" з метою приведення їх у відповідність до Європейських директив, що регулюють фінансові ринки та інститути ринкової інфраструктури (Директива 2004/39/ЕС від 21 квітня 2004 року про ринки фінансових інструментів), а також прийняття Закону України "Про місцеві запозичення та місцеві гарантії".

11. Запровадити державний моніторинг та контроль за реалізацією інвестиційних проектів стратегічного значення.

12. Забезпечити стабільне функціонування фондового ринку України:

- ініціювати зміни до Закону України "Про акціонерні товариства", спрямовані на розблокування емісійної діяльності акціонерних товариств в умовах нового корпоративного законодавства та усунення штучних перешкод у сфері корпоративного управління;
- внести зміни до Закону України "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні" щодо перегляду санкцій за правопорушення на ринку цінних паперів і визначення повноважень з регулювання відносин у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом);

- розробити та подати до Верховної Ради України проект Закону України "Про систему депозитарного обліку цінних паперів", в якому передбачити:
 - розв'язання питань технологічної неузгодженості систем обліку прав власності на цінні папери;
 - забезпечення розвитку розрахункової та кастодіальної діяльності;
 - встановлення чітких норм щодо порядку та принципів створення Центрального депозитарію цінних паперів, а також його функціонування;
 - уніфікацію діяльності зберігачів та реєстраторів цінних паперів з обов'язковою умовою їх технологічної консолідації з Центральним депозитарієм;
- розв'язання питань «подвійних реєстрів» шляхом визначення лише Центрального депозитарію як суб'єкта, що складатиме реєстр власників іменних цінних паперів.
 - розробити та подати до Верховної Ради України проект Закону України "Про зосередження укладання договорів купівлі-продажу цінних паперів на фондових біржах";
 - внести зміни до законодавства України щодо запровадження кримінальної та адміністративної відповідальності за використання інсайдерської інформації та маніпулювання цінами під час здійснення операцій з цінними паперами та за створення перешкод у доступі до інформації про емітентів цінних паперів, професійних учасників ринку цінних паперів та/або спотворення такої інформації;

13. Забезпечити стабільне функціонування ринку страхових послуг:

- розробити та подати на розгляд Верховній Раді України нову редакцію Закону України «Про страхування», в якій передбачити:
 - урегулювання питання класифікації страхування;

- забезпечення правової бази розвитку технічних ризиків, ризиків техногенних і природних катастроф;
 - удосконалення системи медичного страхування;
 - розширення переліку інвестиційних інструментів для розміщення коштів страхових резервів;
 - вдосконалення системи нарахування отриманого інвестиційного доходу компаніями зі страхування життя;
 - створення фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя; посилення державного регулювання та запровадження пруденційного нагляду;
 - вжиття заходів щодо протидії псевдостраховим операціям на ринку страхових послуг, пов'язаним з «відмиванням грошей» та податковою оптимізацією;
 - підвищення мотивації страховиків до створення вільних резервів як додаткової гарантії їхньої платоспроможності (внесення змін до частини четвертої статті 30 Закону України «Про страхування»);
 - пом'якшення законодавчих обмежень щодо розміщення коштів страхових резервів з огляду на кредитний рейтинг банківських установ та цінних паперів, емітованих в Україні (скасування частини 24 та частини 25 статті 31 Закону України «Про страхування»);
- розробити та прийняти Закон України «Про обов'язкове медичне страхування».

14. Модернізувати систему державного соціального страхування:

- спрямувати починаючи з 2010 року визначену законодавством частину страхових пенсійних внесків із солідарної системи державного пенсійного страхування до накопичувальної системи, як це передбачено Законом України "Про загальнообов'язкове державне

пенсійне страхування" та проектом Закону про запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування;

- сприяти невідкладному доопрацюванню та прийняттю Закону "Про запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування" як необхідної основи подальшого здійснення пенсійної реформи та започаткування функціонування другого рівня пенсійної системи в Україні – потужного джерела інвестиційних ресурсів для фінансового ринку;
- удосконалити систему соціальних внесків шляхом запровадження єдиного соціального внеску з диференційованою ставкою та запровадити зниження ставки єдиного соціального внеску для роботодавців, що збільшують кількість найманих працівників без зниження рівня заробітних плат.

15. Забезпечити ефективне функціонування ринку іпотечних послуг:

- забезпечити внесення в установленому порядку змін до Закону України «Про іпотеку» та Рішення Комісії з регулювання ринків цінних паперів та фондового ринку «Про стандартну (типову) форму бланка заставної» від 04.09.2003 № 363 щодо форми індосаменту та спрощення процедури звернення стягнення;
- забезпечити внесення в установленому порядку змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» та Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом» щодо:
 - відокремлення іпотечного покриття від інших активів емітента шляхом створення окремої системи обліку і реєстру іпотечного покриття;
 - виключення іпотечного забезпечення з процедури банкрутства;

- передбачити, що можливе банкрутство емітента не призведе до прискорення термінів погашення іпотечних облігацій, а пул їх забезпечення управлятиметься належним чином, забезпечуючи заплановані виплати по облігаціях;
- удосконалити механізм державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обмежень в частині формування бази реєстру, здійснення реєстраційних функцій, поліпшення доступу до інформації, відшкодування збитків, що виникли внаслідок дій реєстратора, запобігання дуплікації реєстраційних функцій шляхом внесення відповідних змін до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень".